

Standpunt Stuurgroep 'Plan van Aanpak Ingrepen Pluimvee' over de mogelijkheden voor het achterwege laten van ingrepen bij pluimvee per september 2018

Per 1 september 2018 is een wettelijk verbod voorzien op het verkorten van de boven- of ondersnavel bij kippen en kalkoenen. Per 1 september 2021 is ook een wettelijk verbod voorzien op het verwijderen van een deel van de achterste teen bij hanen bestemd voor de fokkerij voor vleeskuikens.

De Tweede Kamer heeft verzocht¹ “(...) *de voortgang van de maatregelen om snavelbehandeling achterwege te laten regelmatig te evalueren om te komen tot het verantwoord stoppen met de ingrepen en de uitkomst hiervan mee te laten wegen bij het definitief laten ingaan van het verbod. Indien het verbod een verslechtering van het welzijn van de dieren tot gevolg zou hebben, kan de Minister van EZ besluiten tot een heroverweging van het op handen zijnde verbod.*”

Recentelijk is een evaluatie uitgevoerd onder regie van de ‘Stuurgroep Plan van Aanpak Ingrepen’. De Stuurgroep bestaat uit vertegenwoordigers van de pluimveesector (LTO Nederland/Nederlandse Organisatie van Pluimveehouders, Nederlandse Vakbond van Pluimveehouders, Centrale Organisatie van Broedeieren en Kuikens en AVINED), Dierenbescherming en het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV).

De Stuurgroep wordt geadviseerd door onderzoekers van Wageningen Livestock Research (WLR). AVINED verzorgt het secretariaat van de Stuurgroep. Door WLR is in september jl. op verzoek van de Stuurgroep een evaluatierapport opgeleverd: “*Stand van zaken achterwege laten van ingrepen bij pluimvee*”². In dit rapport is per ingreep aangegeven welke onderzoeken zijn uitgevoerd, en welke resultaten daarbij zijn geboekt. Mede op basis van dit rapport is de Stuurgroep tot onderstaand advies gekomen. Dit advies verwoordt de mening van de pluimveesector en de Dierenbescherming.

Onderstaand wordt een samenvatting van de adviezen weergegeven. Achtergrondinformatie en uitgebreide toelichting is verwoordt in een bijlage.

1. Verbod op snavelbehandeling van leghennen:

Standpunt sector:

stel het voorgenomen verbod in september 2018 vooralsnog met 5 jaar uit om nader onderzoek te doen naar het voorkomen van negatieve dierenwelzijnseffecten.

Standpunt Dierenbescherming:

voer het voorgenomen verbod in september 2018 in, aangevuld met flankerend beleid om negatieve dierenwelzijnseffecten te voorkomen.

De afgelopen jaren is het aantal onbehandelde leghennen onder invloed van de sterk stijgende vraag van de Duitse retail sterk gegroeid (70% in 2017). Uit onderzoek blijkt dat er bij onbehandelde leghennen sprake is van verhoogde uitval en kortere levensduur. De Stuurgroep

¹ Kenmerk 31389, Kamerstuk nr. 129, d.d. 9 juni 2013

² Van Niekerk, T.G.C.M., de Jong, I.C., 2017. Stand van zaken achterwege laten van ingrepen bij pluimvee. Evaluatie september 2017. Wageningen Livestock Research, Rapport 1051. Dit rapport is te downloaden op <https://doi.org/10.18174/424671>

vindt deze ontwikkeling uit het oogpunt van dierenwelzijn zeer onwenselijk. De doelstelling blijft om snavelbehandeling bij leghennen zo snel mogelijk achterwege te laten, maar vooralsnog wegen de dierwelzijnsgevolgen zwaarder en is de sector van mening dat het nodig is om snavelbehandelingen de komende jaren te kunnen blijven toepassen. Hierbij is het zoeken naar een verantwoorde balans. Het toepassen van het door de Raad voor Dierenaangelegenheden opgestelde Afwegingsinstrument voor Ingrepen kan hierbij behulpzaam zijn³. De sector is van mening dat het huidige verbod op het verkorten van de snavel bij leghennen per 1 september 2018 met 5 jaar moet worden uitgesteld, om in deze periode meer onderzoek te kunnen doen naar adequate maatregelen om de negatieve dierenwelzijns effecten van het achterwege laten van snavelbehandelingen aan te pakken en pluimveehouders meer ervaring op te laten doen met het optimaliseren van de omgang met onbehandelde leghennen. De sector is in overleg met de retail (CBL) om een convenant te sluiten dat eieren in de winkelschappen die afkomstig zijn van dieren die vanaf 1 september 2018 worden geboren, onbehandeld worden opgezet. Hierdoor worden de extra kosten voor het goed kunnen houden van onbehandelde hennen, zoals afleidingsmaterialen (o.a. pikstenen), voersupplementen, extra voer (a.g.v. vermorsen) en extra strooisel vanuit de markt vergoed en zal het aandeel onbehandelde leghennen de komende jaren verantwoord verder stijgen.

De Dierenbescherming is van mening dat een verbod op het verkorten van de snavel bij leghennen per 1 september 2018 kan worden ingevoerd, mits het verbod wordt aangevuld met flankerend beleid, gericht op het voorkomen van negatieve dierenwelzijns effecten. De Dierenbescherming denkt bij dit flankerende beleid aan de volgende invulling. Pluimveehouders die problemen bij hun leghennen ondervinden met (beginnende) verenpikkerij, dienen tijdig extra maatregelen te treffen en zij dienen extra begeleiding in te schakelen om de gevolgen van verenpikkerij in het koppel zoveel mogelijk te beperken. Als er in een volgend koppel weer verenpikkerij optreedt, is de Dierenbescherming van mening dat er naast extra begeleiding bij de volgende ronde ook een lagere bezettingsdichtheid dient te worden toegepast.

Over de hierna volgende punten is in de Stuurgroep overeenstemming tussen Dierenbescherming en sector.

2. Legouder- en grootouderdieren: toewerken naar verbod per 1 september 2023

Stress of onrust in legouder- en grootouderdierenkoppels kan worden doorgegeven (via negatieve maternale invloeden) aan hun nakomelingen, de legkippen. Dit kan negatieve gevolgen hebben voor hun gedrag en dat vergroot de kans op verhoogde uitval bij het houden van onbehandelde legkippen. Legouder- en grootouderdieren zijn in aanleg andere dieren (zuivere foklijnen). Ook is er sprake van interactie tussen hennen en hanen, wat de kans op onrust kan vergroten. Er is nog weinig ervaring met het houden van legouder- en grootouderdieren met hele snavels. Om geen risico op risico te stapelen bij het houden van leghennen adviseert de Stuurgroep een overgangstermijn van 5 jaar te hanteren, om in deze periode meer onderzoek te kunnen doen naar het optimaliseren van de omgang met onbehandelde legouder- en grootouderdieren.

---

³ Dit afwegingsinstrument uit 2013 is een stappenplan waarmee op transparante en consistente wijze afwegingen ten aanzien van het wel of niet toelaten van ingrepen kunnen worden gemaakt. Dit document is te vinden op <https://www.rda.nl/publicaties/zienswijzen/2013/10/08/ingrepen-bij-dieren>

3. Verbod op snavelbehandeling moederdieren van reguliere vleeskuikens: *doorvoeren per 1 september 2018.*

In de afgelopen jaren is veel onderzoek gedaan naar het houden van onbehandelde hennen op reguliere vermeerderingsbedrijven. Dit heeft geleid tot waardevolle praktijkervaring. De Stuurgroep acht het daarom verantwoord om voor deze groep dieren het verbod op snavelbehandelen per 1 september 2018 door te voeren. Uitzondering hierop vormt de groep dieren die worden gehouden in zgn. verandasystemen. Voor deze systemen stelt de Stuurgroep voor om op individueel bedrijfsniveau een ontheffing te verlenen.

4. Snavelbehandeling moederdieren van trager groeiende vleeskuikens: *toewerken naar verbod per 1 september 2023.*

De Stuurgroep acht het vanuit dierenwelzijnsoogpunt niet verstandig om onvoorbereid een verbod op het behandelen van snavels van de moederdieren in te voeren in dit relatief nieuwe marktsegment. In de praktijk is er namelijk nog nauwelijks ervaring met het houden van onbehandelde moederdieren voor trager groeiende kuikens, mede vanwege het beperkt aantal gehouden koppels tot 2016. De koppels waarmee ervaring is opgedaan, lieten een aanzienlijke stijging van de uitval zien. Om resultaten van onbehandelde koppels op oudere leeftijd te kunnen meten, is een meerjarig onderzoekstraject nodig, wat reeds is ingezet. De Stuurgroep stelt voor toe te werken naar een verbod per 1 september 2023, maar spant zich in zoveel mogelijk eerder te stoppen, wanneer uit het onderzoek blijkt dat het achterwege laten van de snavelbehandeling niet leidt tot negatieve dierenwelzijnseffecten.

5. Snavelbehandeling vaderdieren (hanen van reguliere en trager groeiende vleeskuikens): *toewerken naar verbod per 1 september 2023*

Er zijn nog weinig onderzoeksresultaten bekend over het houden van hanen met hele snavels. De Stuurgroep heeft nader praktijkonderzoek geïnitieerd en stelt voor het verbod op snavelbehandeling uit te stellen tot 1 september 2023.

6. Verwijderen achterste teen vaderdieren (hanen van reguliere en trager groeiende vleeskuikens): *verbod in ieder geval uitstellen tot 1 september 2023.*

Er is momenteel nog geen oplossing in zicht om deze behandeling achterwege te laten zonder fors dierenwelzijnsleed te veroorzaken bij hennen in de vorm van verhoogde uitval en beschadigingen van de rug en/of flanken. De Stuurgroep stelt daarom voor, om het verbod in elk geval uit te stellen tot 1 september 2023 zodat er meer tijd is om oplossingen te vinden op basis van onderzoek en monitoring. Onder regie van de Stuurgroep loopt momenteel een praktijkproef met volledig onbehandelde vaderdieren, waaronder ook het achterwege laten van het verwijderen van de achterste teen. Met de huidige beschikbare kennis is het nog maar zeer de vraag of een verbod zelfs eind 2023 verantwoord haalbaar is.

7. Snavelbehandeling kalkoenen: *nog geen einddatum bepalen voor verbod hierop, eerst verder onderzoek doen.*

Omdat er nog geen zicht is op een oplossing hoe onbehandelde kalkoenen op een diervriendelijke manier gehouden kunnen worden, is het onverantwoord om per 1 september 2018 een verbod op het snavelbehandelen voor kalkoenen in te voeren. In de komende jaren zal de sector samen met de Duitse kalkoensector verder onderzoek doen naar mogelijkheden om te komen tot het houden van onbehandelde kalkoenen. Met de huidige beschikbare kennis is nog niet te voorspellen wanneer dit verantwoord is. Daarom stelt de Stuurgroep geen nieuwe einddatum voor.

8. Voor broederijen/fokkerijen: *ontheffing wenselijk voor kuikens voor export.*

De Stuurgroep stelt voor om de broederijen van fokdieren en exportbroederijen onder voorwaarden (zoals kanalisatie) een ontheffing te verstrekken voor snavelbehandelingen via een infrarood (IR) methode voor kuikens bestemd voor export. De huidige ervaring is, dat wanneer

importlanden onbehandelde kuikens ontvangen, de snavels alsnog worden behandeld. Dit gebeurt dan echter niet meer op de eerste levensdag van het kuiken met IR, maar op latere leeftijd en met een heet mes. Dit is een zeer dieronvriendelijke methode. In de meeste (importerende) landen zijn ingrepen bij pluimvee nog toegestaan en zijn pluimveehouders niet gewend om met onbehandelde dieren om te gaan. De sector zal in de komende jaren de ervaringen in Nederland met het houden van onbehandelde hennen (en hanen) delen met de importerende landen om op deze wijze exportbestemmingen ervan te overtuigen dat deze ingrepen niet meer noodzakelijk zijn.

9. Europees level playing field.

De Stuurgroep doet een dringend beroep op de Nederlandse overheid om te pleiten voor een Europees verbod op ingrepen bij pluimvee, teneinde een 'level playing field' te realiseren. Uiteraard zal ook de Nederlandse pluimveesector via haar Europese koepelorganisaties (Copa-Cogeca en ELPHA) haar invloed hiervoor aanwenden.

In de bijlage vindt u meer achtergrondinformatie.

Bijlage 1

Aanpak Stuurgroep

De afgelopen jaren is door partijen vertegenwoordigd in de Stuurgroep een forse (onderzoeks)inspanning gedaan om te komen tot een situatie waarbij ingrepen verantwoord achterwege gelaten kunnen worden, waarbij welzijnsverbetering van de dieren voorop staat. In de periode 2011-2017 is in totaal ruim € 1 miljoen aan onderzoek uitgevoerd, gefinancierd door overheid en sector. Een overzicht van de uitgevoerde onderzoeken is opgenomen in het eerder gememoreerde WLR-rapport. Uitgangspunt voor de Stuurgroep is geweest welke ingrepen op basis van dierenwelzijn verantwoord achterwege gelaten kunnen worden. Dat betekent het maken van een afweging tussen aan de ene kant gevolgen voor het dierenwelzijn bij het achterwege laten van de ingreep en aan de andere kant gevolgen voor het welzijn bij het toepassen van een ingreep. Deze afweging moet gemaakt worden voor alle in Nederland gehouden pluimvee, maar ook voor alle pluimvee (eendagskuikens) dat vanuit Nederland naar andere landen wordt geëxporteerd.

Bij het zoeken naar oplossingen zijn verschillende factoren van belang, zoals fokkerij, huisvesting, management en voeding. Onderzoek, kennis en ervaring zijn medebepalend voor resultaten. Anderzijds worden resultaten geboekt door een veranderde vraag vanuit de markt (al dan niet vanuit maatschappelijke druk), bijvoorbeeld naar consumptie-eieren afkomstig van onbehandelde hennen. Deze marktvaart stimuleert de sector omdat een hogere prijs voor deze consumptie-eieren wordt betaald. De Stuurgroep streeft naar een integrale afweging van de wijze waarop het dierenwelzijn het meest wordt gediend en de pluimveehouder een reële economische waardering krijgt voor zijn extra inspanningen en meerkosten.

De ingrepen

In het Besluit Houders van dieren wordt verwezen naar het Besluit diergeneeskundigen, waar in artikel 2.2⁴ de betreffende toegestane ingrepen bij pluimvee zijn benoemd. In artikel 7.1 wordt per toegestane ingreep bij pluimvee vermeld welke uitfasering van kracht is:

Artikel	Toegestane ingreep	Vervaldatum
2.2. lid b	Het verwijderen van een deel van de achterste teen bij hanen mits het dier niet ouder is dan twee dagen en het dier bestemd is voor de fokkerij waarbij nakomelingen gewoonlijk worden gehouden voor menselijke consumptie.	1 september 2021
2.2. lid d	Het verkorten van de boven- of ondersnavel bij kalkoenen en kippen, mits het dier jonger is dan tien dagen en er gebruik wordt gemaakt van de infraroodmethode.	1 september 2018

Per deelsector wordt onderstaand een overzicht gegeven van de mogelijkheden en knelpunten die uit onderzoek en praktijkervaringen naar voren zijn gekomen.

Leghennen

Sinds 2010 wordt in de pluimveesector uitsluitend nog de diervriendelijkere infrarood-behandeling toegepast. Hierbij wordt het puntje van de snavel van de eendagskuikens in de broederij met een infraroodstraal behandeld, waardoor enkele weken later het scherpe puntje er afvalt. De laatste jaren ontstaat er steeds meer marktvaart (door met name Duitse retail) naar eieren van onbehandelde hennen. Ongeveer 50% van de Nederlandse eiproduktie wordt afgezet naar de Duitse retail. Door deze Duitse marktvaart zijn steeds meer pluimveehouders in Nederland koppels leghennen gaan houden met onbehandelde, hele snavelen. De pluimveehouder

⁴ Het volledige artikel kan hier worden geraadpleegd: <http://wetten.overheid.nl/jci1.3:c:BWBR0035091&hoofdstuk=2&paragraaf=1&artikel=2.2&z=2016-09-01&g=2016-09-01>

ontvangt voor deze eieren een toeslag van de afnemer om de extra kosten te dekken. Die extra kosten voor onbehandelde hennen worden veroorzaakt door o.a. een hogere uitval en een kortere levensduur. De hoogte van de toeslag is divers en afhankelijk van de marktvraag.

In onderstaande tabel is het percentage onbehandelde in Nederland geplaatste eendagskuijken ten opzichte van het totaal aantal in Nederland uitgebroede kuijken weergegeven. Daaruit blijkt dat het totaal percentage door Nederlandse broederijen in Nederland afgeleverde onbehandelde eendagskuijken in korte tijd is gestegen van bijna 20% naar gemiddeld 70%.

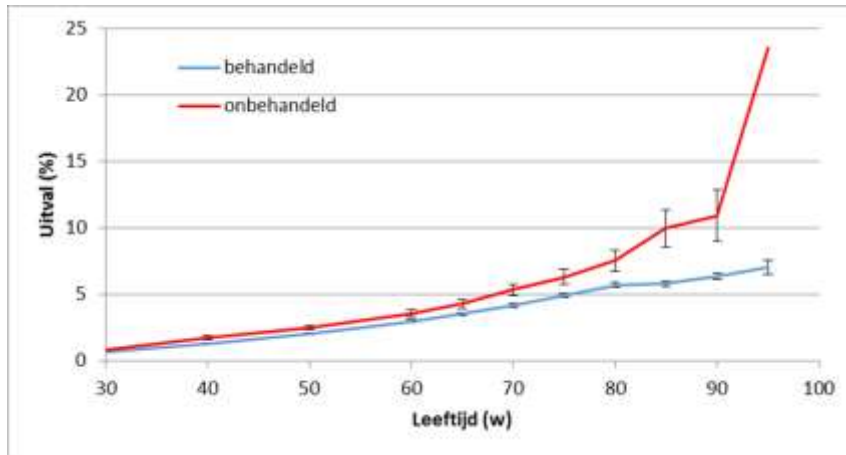
Kwartaal	% onbehandelde geplaatste eendagskuijken in Nederland
2e 2015	19%
3e 2015	19%
4e 2015	22%
1e 2016	35%
2e 2016	58%
3e 2016	72%
4e 2016	76%
1e 2017	74%
2e 2017	69%

Bron: AVINED

In de afgelopen jaren is door het stijgende aantal koppels onbehandelde leghennen veel ervaring opgedaan. Hierbij heeft de sector volop gebruik gemaakt van de onderzoeksresultaten van de Stuurgroep. Deze ontwikkeling is door de Stuurgroep beoogd en is in die zin geslaagd. Het laatste jaar zijn relatief veel onbehandelde koppels leghennen geplaatst. Doordat de productiecycclus van leghennen ongeveer 14 maanden is, konden de gegevens van die koppels helaas nog niet in de evaluatie betrokken worden. Uit het monitoringsprogramma⁵ waarop het WLR-evaluatierapport mede is gebaseerd, blijkt dat de uitval bij onbehandelde koppels hoger ligt, zoals te zien is in figuur 1. In het WLR rapport wordt aangegeven dat in het Verenigd Koninkrijk en Zweden een uitvalspercentage boven de 9% als maximaal aanvaardbaar wordt gehanteerd. Hoewel dit een subjectieve norm is, geeft dit wel een indicatie. In de monitoring komen onbehandelde koppels vanaf 85 weken boven deze grens.

---

⁵. Praktijkmonitoring niet-behandelde koppels leghennen in Nederland, waarbij informatie van 340 koppels is verzameld.

Figuur 1 Uitvalspercentage van koppels leghennen met behandelde en onbehandelde snavels (gemiddeld over verenkleur hen en houderijsysteem). (Bron: WLR-rapportage 'Stand van zaken achterwege laten van ingrepen bij pluimvee', publicatie september 2017)

Uit de praktijk blijkt dat de mate waarin pikkerij optreedt bij een onbehandeld koppel afhangt van verschillende factoren, zoals management in de opfok- en legperiode, voer- en strooiselgebruik, afleidingsmaterialen, ziekte, etc. Uit de data-analyse blijken nog onverklaarbare verschillen te zitten in uitval tussen stalsystemen en tussen verenkleur van de hennen (wit of bruin). Dit komt deels omdat er te weinig gegevens van koppels hennen van oudere leeftijd (ouder dan 75 weken) verdeeld over stalsystemen en kleur hennen beschikbaar zijn. De managementfactor speelt naar verwachting eveneens een grote rol, maar daarover zijn te weinig gegevens bekend om daarover een uitspraak te doen. Ook zijn in de praktijk aanwijzingen dat de levensduur van onbehandelde koppels leghennen afneemt. Doordat de uitval na ca. 80 weken leeftijd sterk stijgt worden onbehandelde koppel leghennen eerder geslacht. Er zijn helaas onvoldoende gegevens van oudere, onbehandelde, koppels om dit te kunnen staven met data van koppels uit de dataset. Een hoger uitvalspercentage betekent in de praktijk al snel dat het om een fors aantal dieren kan gaan. Een landelijk uitvalspercentage dat gemiddeld 3% hoger uitkomt bij leghennen met onbehandelde snavels, komt in de praktijk neer op het vroegtijdig sterven van 1 miljoen extra dieren. Daarnaast wordt in de praktijk waargenomen dat in koppels waar verenpikken toeneemt het verenkleed van de kippen slechter wordt. In deze koppels wordt ook waargenomen dat angstig en schichtig gedrag bij deze dieren toeneemt. Er zijn dus nog onduidelijkheden welke impact een verbod op snavel behandelen heeft op het welzijn van dieren in oudere koppels.

Naast deze welzijnscomponent leiden een hogere uitval, verkorte levensduur en slechtere voerbenutting van koppels tot een hogere kostprijs voor de pluimveehouder. Voor pluimveehouders is het daarom van essentieel belang dat de productie van eieren van onbehandelde leghennen marktgestuurd is, zodat de extra kosten vanuit de markt kunnen worden vergoed.

De Stuurgroep verwacht dat het aantal koppels onbehandelde leghennen in de komende jaren verder zal toenemen door een verdere toename van de marktvraag naar eieren van onbehandelde leghennen. Hierdoor is er een meer geleidelijke overgang naar het houden van koppels onbehandelde legkippen en zullen pluimveehouders op een natuurlijkere wijze leren omgaan met het houden van onbehandelde kippen. Dit verkleint de kans op onverantwoord hoge uitval aanzienlijk en komt het dierenwelzijn ten goede.

Voor de sector is het van groot belang dat door deze geleidelijke ontwikkeling de markt zijn werk kan doen en zij voor de extra inspanning en meerkosten betaald krijgen. De sector is alles overwegend van mening dat het tijdelijk blijven toepassen van de infraroodmethode een verantwoorde maatregel blijft, ten opzichte van de hogere uitval en het aannemelijke risico op kortere levensduur. De Dierenbescherming is van mening dat een verbod op snavelbehandelen per 1 september 2018 mogelijk is, mits er flankerend beleid wordt ingevoerd.

Legouder- en grootouderdieren

Het houden van legouder- en grootouderdieren is complexer dan leghennen. Bij ouderdierenkoppels is sprake van interactie tussen hennen en hanen, wat onrust kan geven. Ouderdieren zijn een kruising van 2 pure lijnen en de grootouderdieren zuivere foklijnen en dus o.a. qua gedrag anders dan de legkippen die voor productie worden gehouden. Leghennen zijn kruisingen en hebben daardoor eigenschappen waardoor deze gemakkelijker te managen zijn.

Stress of onrust in een ouderdierenkoppel kan via negatieve maternale invloeden, negatieve gevolgen hebben voor het gedrag van hun nakomelingen, de leghennen⁶. Dat kan via broedeieren worden doorgegeven⁷, zo is gebleken uit studies van WLR. In de praktijk wordt kennis opgedaan met proefkoppels legouder- en grootouderdieren om meer kennis te vergaren rondom het managen van deze dieren. Omwille een verantwoorde omschakeling stelt de Stuurgroep voor een overgangstermijn van 5 jaar te hanteren om in deze periode meer onderzoek te kunnen doen naar het optimaliseren van de omgang met onbehandelde legouder- en grootouderdieren.

Vleeskuikenouderdieren⁸

Snavelbehandeling moederdieren van reguliere vleeskuikens

Er is al veel onderzoek en praktijkervaring opgedaan met het houden van onbehandelde hennen op reguliere vermeerderingsbedrijven.

Uit dit onderzoek blijkt dat bij koppels met niet-snavelbehandelde hennen geen vermindering van de productie of een stijging van de uitval bij de hennen plaatsvindt.

Uitzondering hierop vormt de groep dieren die worden gehouden in zgn. verandasystemen. Dit is een huisvestingssysteem dat voorkomt op 3 bedrijven. Op deze bedrijven worden ca. 150.000 dieren gehouden van de in totaal ca. 6 mln. moederdieren in Nederland worden gehouden. Van deze 3 bedrijven wordt op 2 bedrijven een huisvestingssysteem gebruikt dat niet is aan te passen. Op reguliere bedrijven zorgt de metalen voergoot voor een natuurlijke slijtage van de snavel. In het verandasysteem op deze 2 bedrijven kan de kunststof voerpan niet aangepast worden omdat deze een onlosmakelijk onderdeel uitmaakt van het gehele huisvestingssysteem. Een verbod op snavelbehandelen is daarom voor deze verandasystemen niet verantwoord. Voor deze systemen wordt op individueel bedrijfsniveau een ontheffing voorgesteld met een uiterste

⁶ [Parents and Early Life Environment Affect Behavioral Development of Laying Hen Chickens](#)

de Haas, E.N., Bolhuis, J.E., Kemp, B., Groothuis, T.G.G., Rodenburg, T.B., 2014

⁷ [Fear, stress, and feather pecking in commercial white and brown laying hen parent-stock flocks and their relationships with production parameters](#), Haas, E.N. de; Kemp, B.; Bolhuis, J.E.; Groothuis, T.; Rodenburg, T.B., 2013

⁸ Vleeskuikenouderdieren zijn kippen die broedeieren produceren waaruit kuikens komen voor de pluimveevleesproductie. Een koppel vleeskuikenouderdieren bestaat uit hennen ('moederdieren') en hanen ('vaderdieren').

termijn gekoppeld aan de economische afschrijvingstermijn van 15 jaar, rekenend vanaf datum ingebruikname.

Snavelbehandeling moederdieren van trager groeiende rassen

Door de introductie van het 'Beter Leven Keurmerk' en de 'Kip van Morgen' zijn de laatste jaren diverse marktconcepten voor pluimveevlees ontwikkeld, waarbij gebruikt wordt gemaakt van kuikens afkomstig van trager groeiende rassen (< 50 gram/groei/dag en slachtleeftijd > 45 dagen). De ouderdieren hiervan zijn een combinatie van trager groeiende moederdieren en meestal reguliere vaderdieren. Het aantal moederdieren van trager groeiende rassen is nog relatief beperkt. In 2016 was ca. 10% van het aantal koppels moederdieren afkomstig uit dit segment. Vanwege de groeiende vraag naar pluimveevlees met Beter Leven Keurmerk of Kip van Morgen marktconcepten en daarmee de vraag naar trager groeiende vleeskuikens, is het aantal moederdieren van trager groeiende rassen vanaf 2015 wel duidelijk groeiende.

Moederdieren en kuikens van trager groeiende rassen kennen over het algemeen een actiever karakter dan reguliere moederdieren en kuikens. Er zijn nog geen onderzoeksgegevens beschikbaar of er complicaties op gaan treden bij het weglaten van ingrepen bij deze moederdieren. Onderzoeksresultaten van het weglaten van ingrepen bij moederdieren van reguliere vleeskuikens kunnen niet voor deze diercategorie worden gebruikt.

In de praktijk is er nog nagenoeg geen ervaring met het houden van onbehandelde moederdieren voor trager groeiende kuikens, mede vanwege het beperkt aantal aanwezige koppels. Omdat slechts een beperkt aantal koppels beschikbaar is voor vergelijkingen en om resultaten van onbehandelde koppels op oudere leeftijd te kunnen meten is een meerjarig onderzoekstraject nodig.

Snavelbehandeling vaderdieren

Er zijn helaas nog weinig onderzoeksresultaten bekend over het houden van hanen met hele snavels, zowel nationaal als internationaal en zowel bij reguliere als trager groeiende dieren. Onvoldoende gegevens zijn beschikbaar over het effect van het weglaten van een snavelbehandeling bij de hanen op het welzijn van hanen én hennen. Vanwege vogelgriep (eind 2016 - begin 2017) en het laat beschikbaar hebben van geschikte onderzoekskoppels, zijn de eerste resultaten van lopend onderzoek pas eind 2018 beschikbaar.

Verwijderen achterste teen vaderdieren

Bij het intact laten van de achterste teen wordt door de hanen forse schade toegebracht aan de hennen, tijdens het treden (bevuchten) van hennen. Deze behandeling achterwege laten zonder fors dierenwelzijnsleed bij hennen, in de vorm van verhoogde uitval en beschadigingen van de rug en/of flanken is nog niet mogelijk. Zowel niet op het vlak van fokkerij als inrichting van het huisvestingssysteem en management. Op basis van informatie van een fokbedrijf dat op eigen initiatief een proef heeft uitgevoerd, bleken de verwondingen bij de hennen dusdanig groot dat op latere leeftijd alsnog is besloten om de achterste teen bij de hanen te verwijderen, om nog ernstiger leed bij de hennen te voorkomen. Omdat ook internationaal geen voorbeelden bekend zijn van hanen met onbehandelde tenen, wordt verwacht dat nog veel onderzoek nodig is om tot een oplossing te komen. Onder regie van de Stuurgroep loopt momenteel een praktijkproef met volledig onbehandelde vaderdieren, waaronder ook het achterwege laten van het verwijderen van de achterste teen. Met de thans beschikbare kennis kan nu al worden vastgesteld dat een verbod in 2021 onverantwoord is. Dit geldt zowel voor reguliere als trager groeiende dieren.

Kalkoenen

Snavelbehandeling

In de afgelopen jaren is voortschrijdend inzicht ontstaan dat de maatregelen die bij legkippen functioneel zijn om deze te kunnen houden met hele snavels, helaas niet effectief zijn bij kalkoenen. Uit nationale en internationale onderzoeken is gebleken dat de aard van kalkoenen zodanig is dat het houden van onbehandelde dieren zelfs met veel flankerende managementmaatregelen een enorme toename van uitval geeft. Uit Duits onderzoek blijkt pikkerij en kannibalisme 2 tot 2,8 x zo vaak voor te komen bij onbehandelde kalkoenen⁹. Een slachtrijpe kalkoenhaan weegt al snel 20 kg. Uit de praktijk blijkt dat het gedrag van een kalkoenhaan opdringerig is. Het pikgedrag van onbehandelde kalkoenen wordt als bedreigend en pijnlijk ervaren.

In de komende jaren zal de sector samen met de Duitse kalkoensector verder onderzoek doen naar mogelijkheden om te komen tot het houden van onbehandelde kalkoenen. Onderzocht zal worden of in samenwerking met de Dierenbescherming binnen het Beter Leven Keurmerk een pilot kan worden opgestart om onder andere omstandigheden en met andere kalkoerassen, het houden van onbehandelde kalkoenen te kunnen onderzoeken. Welke omstandigheden dat dan zijn, moet nog worden onderzocht. Met dit onderzoek en de monitoring hierop ontstaat meer kennis en ervaring over de haalbaarheid van een verbod. Met de huidige beschikbare kennis is nog niet te voorspellen wanneer uitfasering verantwoord is.

Exportbroederij/fokkerij

De in Nederland gevestigde fokbedrijven en exportbroederijen leveren een aanzienlijk deel van het (fok)pluimvee in de ons omringende landen en vele andere bestemmingen in de rest van de wereld. Nederland loopt als gidsland voorop in het verbeteren van dierenwelzijn. Daarin past het streven om onbehandelde dieren te houden.

Eendagskuijken worden naar alle EU -landen en landen buiten de EU geëxporteerd (derde landen). In 2016 werd voor ruim 120 mln. Euro aan eendagskuijken (fok)pluimvee geëxporteerd naar EU landen en derde landen. De lijst met derde landen omvat 250 verschillende landen. Naar de 30 belangrijkste derde landen ging 67% van het aantal dieren. In onderstaande tabel is het aantal dieren per categorie weergegeven.

Tabel aantallen geëxporteerde eendagskuijken in 2016

	Leg		Vlees	Kalkoenen	Totaal
	Fokdieren	Productiedieren	Fokmateriaal		
Binnen EU	2.603.439	22.734.441	20.421.832	0	45.759.712
Derde landen	9.997.200	9.783.362	21.345.386	298.909	41.424.857
Totaal	12.600.639	32.517.803	41.767.218	298.909	87.184.569

Bron: COBK

Een verbod op snavelbehandelen met de IR-methode in Nederland bij kuijken bestemd voor export zal leiden tot een toename van snavelbehandelen met een heet mes in andere landen, waarmee per saldo het dierenwelzijn niet wordt gediend. De Stuurgroep vindt een dergelijk effect in het buitenland, vanuit het streven om dierenwelzijn in Nederland te verbeteren, zeer onwenselijk.

⁹ Van Niekerk, T.G.C.M. & T. Veldkamp, 2017. Insects for turkeys; Insecten voor kalkoenen. Wageningen Livestock Research, Report 1050. Dit rapport kan worden gedownload via <https://doi.org/10.18174/424505>

De IR-methode wordt pas uitgevoerd nadat van tevoren is gebleken dat export mogelijk is. Bij acute exportproblemen (bijvoorbeeld vanwege een vogelgriep-uitbraak) zullen veel derde landen de grenzen sluiten voor Nederlandse pluimveeproducten en wordt voor deze dieren een alternatieve bestemming gezocht.

Verder voorziet de pluimveesector dat broederijen van fokdieren en exportbroederijen uit Nederland zullen verdwijnen om vanuit andere EU- landen de derde landen en vervolgens ook Nederland te voorzien van kuikens. De meeste broederijen hebben reeds nauwe samenwerkingsverbanden in het buitenland, waardoor deze stap heel klein is. Dit heeft grote economische consequenties voor de Nederlandse pluimveesector, omdat een essentiële schakel in het productieproces dan geheel vanuit het buitenland wordt aangestuurd.